

Mariafromhet i Svenska kyrkan

På olika sätt och i olika sammanhang har det talats om en Marias återkomst i Svenska kyrkan. I denna artikel tecknar Jakob Tronêt konturerna av hur en mariafromhet i Svenska kyrkan manifesterar sig. Tronêt tänker mig att en mariafromhet framträder där människor ber änglahälsningen Ave Maria, den bön som återges inledningsvis nedan.

Var hälsad Maria, full av nåd, Herren är med dig. Välsignad är du bland kvinnor, och välsignad är din livsfrukt, Jesus. Heliga Maria, Guds Moder, bed för oss syndare, nu och i vår dödsstund. Amen.

Jag avser i denna artikel spana efter uttryck av Mariafromhet i Svenska kyrkan, i dess församlingar och bland de troende. Jag kommer också att visa på den dogmatiska grunden för detta som jag menar finns i Svenska kyrkans bekännelse och luthersk tradition. Därtill vill jag nämna något om hur ekumeniska kontakter kan öppna för perspektiv och ge en förnyad förståelse av jungfru Marias plats i kyrkans och de troendes liv. Jag söker generellt anläggga ett bredare perspektiv men avser också berätta något om vilken plats jungfru Maria har i min spiritualitet som präst i Svenska kyrkan.

Uttryck för mariafromhet i Svenska kyrkan

Nyligen besökte jag Strängnäs domkyrka och Vadstena klosterkyrka och kunde i båda dessa katedraler se konkreta uttryck för nutida mariafromhet.

I Strängnäs domkyrka har man vid det gamla Mariaaltaret, med en medeltida Mariabild, utformat en böneplats med en Mariaikon och rosenkransar utlagda. På domkyrkans anslagstavla står att det en kväll i veckan firas ekumenisk rosenkransandakt. Rosenkransen är en böneform där man mediterar över händelser i Jesu liv medan man återkommande ber Herrens bön, änglahälsningen Ave Maria och bönen Åra vare Fadern.

I Vadstena klosterkyrka finns en Mariabild som kallas den sköna Madonnan. Inför denna bild har man skapat en böneplats med knäfallspall,

möjlighet till ljusständning och med en skylt där änglahälsningen Ave Maria står på svenska och latin.

I dessa båda exempel ser man hur församlingar inbjuder dem som kommer till kyrkan att utöva mariafromhet i Svenska kyrkan.

När man använder sig av uttrycket ”Marias återkomst”, implicerar det att hon någon gång försvunnit. Hennes bild rensades inte ut ur kyrkorna i Sverige, men Marias roll tonades ned av reformatörerna även om bönen Ave Maria fanns med i svenska katekesutläggningar efter reformationen. Den populära hymnen Salve Regina fortsatte länge att sjungas bland annat på Gotland. Men med tiden kom den Mariavördnad som var förknippad med dem att tonas ner på olika sätt. Om detta att bilderna tystades, men kommit att tala igen, skriver biskoparna Karin Johannesson och Gunnar Weman i förordet till den svenskkyrklige prästen Markus Hagbergs bok *Maria – Guds och kyrkans moder*, där de skriver:

Även om bilderna så att säga tystnat i sitt budskap fanns de kvar i kyrkorummen – för att i vår tid tala på nytt. Med fjärde söndagen i advent har kyrkoårets mariadagar fått ett angeläget tillskott, anknytningarna i förkunnelsen mellan mor Maria och texterna i 2002 års evangeliebok har också blivit flera.

Gudstjänstdeltagarna ser, hör och nalkas henne i bön. Därtill sjunger de med 1986 års psalmbok hennes liv. Nog handlar allt detta i bästa mening om Marias ’återkomst’!

Utöver att gamla Mariabilder på olika sätt lyfts fram, har också nya Mariabilder fått plats i kyrkorna. Det finns ikoner i ortodox stil och andra bilder som är målade, vävda eller framställda på annat sätt. Nya Mariabilder kan vara statyer, ibland i kontinental katolsk stil, ibland av konstnärer i Svenska kyrkan; träskulpturer, glasfönster, bilder och statyer i olika stilar och material. På många ställen blir Mariabilden en plats där den troende kan finna en böneplats.

Till Marias återkomst hör att det är vanligt att Mariahymner framförs av körer i gudstjänster i Svenska kyrkan, ofta på något annat språk än svenska. Rimligen vore det vara fullt möjligt att de texter och böner som en kyrkokör sjunger, också kan sjungas eller läsas på svenska av den gudstjänstfirande församlingen.

I citatet ovan från två biskopar anges att det i evangelieboken finns Mariadagar; först och främst Jungfru Marie bebådelsedag, men därtill Kyndelsmässodagen, även kallad Jungfru Marie kyrkogångsdag, och fjärde söndagen i advent med temat Herrens moder. I Artos mässbok finns ytterligare Mariadagar med förslag på mässformulär och läsningar, som Jungfru Marie besök den 31 maj (med notering att detta i stället kan firas den 2 juli), Jungfru Marie födelse den 8 september samt Jungfru Marie utkorelse den 8 december. Det finns ytterligare ett mässformulär att använda vid andra Mariadagar eller då man firar en Mariamässa.

Ett annat exempel på en bönbok som används i Svenska kyrkan är den ekumeniska tidegården Tidegården – Kyrkans dagliga bön. Denna innehåller tideböner med särskilda antifoner och hymner för Mariadagar och där återfinns också svenska översättningar av de latinska mariaantifoner som vid olika kyrkoårstider avslutar aftonbönen Kompletorium, nämligen Alma Redemptoris Mater, Ave Regina Coelorum och Salve Regina. Den sista har fått sin svenska språkdräkt av Olov Hartman och lyder:

Himlarnas Drottning, moder till all barmhärtighet, moder till livet, hoppet, hjärtats glädje. Kvalda vi ropar, Evas förskingrade söner. Här är tåredalen med suckar och klagan, och långt är till paradiset. I din himmel bed med oss på jorden. Låt oss se ditt ansiktets ljus som ger oss frid i ångestnatten. Maria, högt benådad. När vår landsflykt ändas, låt oss då skåda Jesus som Du gav oss. O ringhet, o höghet, o Guds moder, jungfru Maria.

I Prinsessan Estelles bönbok ingår också en svensk översättning av änglahälsningen Ave Maria.

Trots allt detta som visar på en Marias närvaro i både kyrkorum och böner, ingår inte änglahälsningen Ave Maria i någon av Svenska kyrkans antagna böcker. Min fortsatta reflektion kommer att utmynna i att jag argumenterar för att det i en framtid borde kunna bli så. Många svenskkyrkliga har på olika sätt tagit till sig en mariafromhet, ibland genom kontakter med kristna i andra samfund och sammanhang, och de kan behöva få höra att det som de tillgodogjort sig inte är i strid med den kyrkas tro som de tillhör.

Dogmatisk grund för en svenskkyrklig mariafromhet

Jag vill i det följande visa på tanken att den romersk-katolska förståelse som möjliggör enskild och gemensam åkallan av Jungfru Maria i den romersk-katolska kyrkan, inte på ett fundamentalt sätt står i motsats till det som är Svenska kyrkans bekännelse eller reformatoriska arv. Det

finns därför inte något som hindrar att man också i Svenska kyrkan använder de vanligt förekommande böner och sånger som finns inom romersk-katolsk mariafromhet.

Det som i romersk-katolskt sammanhang kallas mariologi brukar man säga innehåller fyra huvudpunkter: att Maria är och med rätta kallas Guds moder, att hon är jungfru när hon föder Guds Son i världen och hon förblir jungfru, att hon är utan synd och att hon nu är i himlen. Detta synsätt delas av ortodoxa kristna och är, som jag kommer att visa nedan, också den lutherska förståelsen. Till romersk-katolska särmeningar kan räknas att till dogmer upphöja lärorna om Jungfru Marias obefläckade avlelse och läran om Jungfru Marias upptagande till himmelen med kropp och själ. Samtidigt kan det hävdas att dessa läroskillnader inte ska överdrivas, vilket jag ska återkomma till.

När konciliet i Efesus kallar Maria Theotokos eller Guds moder är det en kristologisk utsaga om att Kristus är på en gång sann Gud och sann människa, men utgör också en äretitel för Maria. Martin Luther kallade också Maria för Guds moder och den titeln återfinns i Svenska kyrkans bekännelseskriterier. I julpsalmen "Och det hände vid den tiden" får vi sjunga: "När Guds moder föda skall, blir hon visad till ett stall".

Att jungfrufödseln är en del av kyrkans tro och bekännelse framgår av trosbekännelsernas formuleringar som bekräftar Skriftens vittnesbörd. Att enskilda företrädare relativiserat denna lära har inte ändrat Svenska kyrkans bekännelse av den kristna tron. Att relativisera jungfrufödseln är inte att nedtona en mirakelberättelse utan ett nedmonterande av den kristna trosläran. Markus Hagberg skriver om detta: "Jungfrufödelse, inkarnation och försoning hör samman. Man kan inte ta bort en del utan att helheten förändras".

När trosbekännelsen kallar Herrens moder för Jungfru Maria visar det att hon kallas så också idag, och att hon är ständig jungfru (semper

virgo). Martin Luther om fattar denna för kristenheten gemensamma lära och i den latinska editionen av Schmalkaldiska artiklarna kallas Maria "puram sanctam semper virgo", vilket betyder "ren," - dvs syndfri – "helig och ständig jungfru". Det har förekommit diskussioner gällande om läran om semper virgo snarare är en from tradition än en lära som skriften binder kyrkan vid, men det är utan tvekan så att denna lära bekändes av reformatorerna Martin Luther och Jean Calvin. Det kan vara värt att notera att ifrågasättandet av Maria som ständig jungfru först verkar uppträda bland biblicister och liberalteologer som läser orden om Jesu bröder. Det läser det som att de är söner till Maria och inte Jesu halvbröder eller kusiner, som kyrkan historiskt uppfattat dem. Ibland har läran om semper virgo uppfattats som att kyrkan uttrycker ett förakt för den mänskliga sexualiteten, men denna lära syftar till att understryka att Marias uppdrag som Guds moder inte var tidsbegränsat utan inbegrep hela hennes person och hela hennes liv.

Läran om Marias syndfrihet är en del av det allmänkyrkliga arv som Svenska kyrkan bär med sig in i reformationen och när Maria kallas ren jungfru uttrycker detta att hon är fri från all synd för att föda Jesus till världen, den syndfrie som tar bort all vår synd. Luther som under hela sitt liv omfattade läran om Marie syndfrihet, diktar följande om Maria i en julpsalm, Svensk Psalm 112:

Utän synder buren är, den all världens synder bär. Han, i oskuld född och död frälsar oss ur dödens nöd."

När påven Pius IX 1854 promulgerade läran om jungfru Marias obefläckade avlelse var det inte en ny lära han förkunnade. Dogmen kan sägas innebära att han valde en tolkning av Marias syndfrihet framför andra tolkningar. Läran om jungfru Marias obefläckade avlelse innebär att Maria under hela sitt liv, redan från konceptionen, bevarades från arvsynden genom en av Kristus på korset förvärvad nåd. Detta är en möjlig tolkning

av Marias syndfrihet. Luther omfattade denna tolkning i vart fall tidigt i sitt författarskap, medan Thomas av Aquino inte gjorde det. Olika teologiska modeller för Marias syndfrihet försöker förena tanken på att Maria blir frälst av Kristus och samtidigt förmår föda honom syndfri till världen. De alternativa modellerna för Marias syndfrihet består i att Maria fick motta syndfriheten efter det att hon fått en kropp, allra senast vid Bebudelsen då ängeln säger till henne: Var hälsad du högt benådade. Den svårighet man kan känna som ortodox eller evangelisk kristen inför denna dogm handlar nog inte om själva saken – den obefläckade avlelsen – utan om att den romersk-katolska kyrkan genom promulgering av dogmer tillskriver sig själv den auktoritet som tillhör hela Kristi kyrka och inte endast en del, även om det är en stor del.

Den viktigaste mariologiska läro-punkten från fromhetens perspektiv torde dock vara förståelsen av att Maria är i himlen. Den fromma bibelläsningen har i Jesu ord på korset om Maria och den lärjunge Jesus älskade: ”Se din mor – se din son”, ord riktade till oss alla, Jesu älskade lärjungar. Till oss har Jesus gett Maria som en moder. Maria är således i himlen kyrkans moder – hon är moder till såväl kyrkans huvud som hela dess kropp. Genom att förlita oss på Marias moderskap kan de troende vända sig till Maria i anrop om att hon ska be för oss till Gud. Tanken att Maria ber för oss och att vi kan anropa henne om förbön är inte främmande för Martin Luther som i sin Magnificat-kommenter skriver:

Man må anropa henne (Maria) om att Gud för hennes skull skall giva och göra allt vi ber om, på samma sätt som man också anropar alla andra helgon”.

Den 15 augusti firas en Mariadag inom kristenheten. I öst kallas den Marie insomnande, i väst kallas den Marie upptagelse eller Marie himmelfärd. En gammal tradition, som återspeglas i ikontraditionen där

Maria avbildas som död på sin bädd omgiven av apostlarna – i ett hörn av bilden ser man Kristus som tar emot en liten Maria, som ska föreställa hennes själ. Till legenderna hör berättelsen om att Maria blir begravd, men att man senare fann gravens tom och att en blomdoft steg upp ur gravens. Utifrån denna berättelse har man trott, också i Östkyrkan, att Marias kropp är upptagen till himlen, men att detta inte är en dogm. I senare västkyrklig teologi utvecklades tanken att Maria aldrig dog utan upptogs till himlen, eftersom hon som var undandragen arvssynden inte behövde lida dess konsekvens, döden. I linje med detta synsätt avbildas Marias upptagelse nästan parallellt med ikonografiska framställningar av Kristi himmelfärd. När påven Pius XII 1950 promulgerade dogmen om Marias upptagande till himmelen med kropp och själ innebär det inte ett ställningstagande till om Maria dog eller inte, men väl att hennes kropp upptagits till himlen som ett tecken på människans värdighet.

De nya Mariadogmerna av 1854 respektive 1950 har varit föremål för dialog mellan anglikaner och romerska katoliker, och i dialograpporten *Mary: Grace and Hope in Christ* (2004) framhålls att dogmerna om Marias obefläckade avlelse liksom den om hennes upptagande till himmelen med kropp och själ är svåra eftersom de är exempel på påvliga definitioner lösta från ett verkligt ekumeniskt koncilium. Rapporten anger dock att en anglikan idag kan hävda att dessa dogmer är samstämmiga med skriften och att de därmed inte längre utgör en kyrkoskiljande läroskillnad.

Vad jag ovan sökt visa är att Svenska kyrkans bekännelse inte står i motsats till en mariafromhet som inkluderar anropande om Marias förbön. I Markus Hagbergs bok *Maria – Guds och kyrkans moder* ges en teologiskt bearbetad framställning som visar att Svenska kyrkans bekännelse är samstämmig med den odelade kyrkans mariologi. I skriften

Katolsk tro i Svenska kyrkan, utgiven av förbundet för Kristen enhet, visas att läran om Marias obefläckade avlelse och upptagande till himmelen med kropp och själ inte behöver stå i motsättning till Svenska kyrkans bekännelse och att en präst i Svenska kyrkan som omfattar den läran inte avviker från prästlöftena.

Mariafromhet i Church of England

Första gången jag bad rosenkransen var under min tonårstid, tillsammans med en grupp romerska katoliker som varje vecka hade en andakt i min hemkyrka. Detta gjorde att jag kom att fundera kring Marias plats i mitt andaktsliv och änglahälsningen Ave Maria har sedan dess tillhört mina dagliga böner. Jag har däremot, med vissa undantag, sällan upplevt att böner och hymner som innehåller bön om jungfru Marias förbön varit en integrerad del i församlingens gudstjänstliv i Svenska kyrkan. För mig har återkommande besök och delaktighet i den anglikanska kyrkans liv haft stor betydelse, inte minst i detta avseende. Som nyprästvigd vistades jag en tid under mitt pastorsadjunksår i en församling i London, en erfarenhet som ledde till fortsatta kontakter genom åren med kollegor och församlingar i den engelska kyrkan.

Bland de minnen jag har från detta sammanhang är hur mariafromheten var en självklarhet i de församlingar jag besökte. När klockan ringde till de dagliga tidebönerna bad vi Angelusbönen som innehåller tre Ave Maria, till minnet av Kristi människoblivande. Marianska hymner kunde sjungas vid mässorna och rosenkransen kunde vara en del av församlingens gudstjänstutbud. Under denna praktik tog församlingens kyrkoherde med mig till Vår fru av Walsinghams helgedom i Norfolk, dit jag senare ofta återkommit.

Walsingham var platsen där jungfru Maria år 1061, enligt traditionen uppenbarade sig för den lokala slottsfrun Lady Richeldis de

Faverches som instruerade henne att bygga en replika av den heliga familjens hus i Nasaret. Under medeltiden blev Walsingham tillsammans med Canterbury ett av de stora pilgrimsmålen i England, dit man reste för att be i The Holy House och för att ta emot vatten ur en källa som uppfattades ha helande kraft. Henrik VIII plundrade och förstörde Walsingham i samband med sin reformation. Det har hävdats att Henrik VIII på sin dödsbädd ska ha yttrat följande bön till Maria: "Lady of Walsingham pray for me". Under 1900-talet kom Walsingham att återuppstå som ett pilgrims mål för både romerska katoliker och anglikaner. Den anglikanske kyrkoherden Alfred Hope Patten, som verkade mellan 1921 och 1958, gjorde det till sitt livsverk att återupp- rätta pilgrimsfärderna till Walsingham genom att låta tillverka en ny Mariabild efter medeltida förlagor. Han återuppbyggde The Holy House med en ny kyrka och pilgrims- härbärgen. När The Holy House återuppbyggdes fann man en dold källa vars vatten pilgrimerna får ta emot i bön om helande. Tusentals människor vallfärdar varje år till Walsingham, som framstår som ett anglikansk variant av Lourdes i Frankrike.

I den folkliga och innerliga anglo- katolicism som möter i Walsingham är allt uppbyggt kring föreställningen att de troende har en moder och förebedjare i Jesu mor Maria, vid vars fötter vi får lägga ner våra för- böner. Inte så få svenskar, unga som gamla, har besökt Walsingham och kan vittna om att här har man fått fördjupa vad en mariafromhet kan betyda. När vi från Svenska kyrkan kommer till Walsingham kommer vi, tack vare Borgåöverenskommelsen, inte som besökare från en an-

nan kyrka utan vi välkomnas som hemma. Vi kan konstatera att här finns alla katolska uttryck för mariafromhet närvarande i en kyrka i vilken vi är helt och hållet delaktiga. Inte minst detta har betytt mycket för mig vid mina återkommande besök i Vår fru av Walsinghams helgedom i Norfolk.

Ett hopp

I det jag blivit ombedd att dela med SKT:s läsare har jag velat visa på att det redan finns en mariafromhet bland många troende i Svenska kyrkan. Jag har sökt ge uttryck för att det utifrån Svenska kyrkans bekän- nelse inte finns något dogmatiskt hinder för att utöva denna fromhets praktiker. Att kyrkor som vi står i full kyrkogemenskap med, utövar dessa praktiker kan inspirera oss att utveckla dem inom vår egen del av kyrkan.

Mycket av det som är en mariansk fromhet är personligt – hur jag väljer att relatera till Maria i mitt eget böneliv. Men mitt hopp och min star- ka önskan är att i nya handböcker, psalmböcker och bönböcker med officiell status i Svenska kyrkan ska sådana texter finnas med som ger uttryck för den allmänkyrkligt för- ankrade övertygelsen att Maria och helgonen ber för oss och att vi kan anbefalla oss till deras förbön. Och allra mest önskar jag att änglahäls- ning Ave Maria ska anbefallas och läras ut i församlingarna i Svenska kyrkan, den bön som lyder:

Var hälsad Maria, full av nåd, Herren är med dig. Välsignad är du bland kvinnor, och välsignad är din livsfrukt, Jesus. Heliga Maria, Guds Moder, bed för oss syndare, nu och i vår dödsstund. Amen.

JAKOB TRONËT

TD, kyrkoherde i Sigtuna församling.

Anförd litteratur och fördjupande texter

Brodd, Sven-Erik & Härdelin, Alf (utg.), *Maria i Sverige under tusen år*, del I-II, Skellefteå 1996

Hagberg, Markus, "Genom den helige Ande av jungfru Maria. Om jungfru Maria i kyrkans tro", Hagberg, Markus (red.) *Om trons källa och mönster*, Skellefteå 2016, s.71-86.

Hagberg, Markus, *Maria Guds och kyrkans moder*, Skellefteå 2024

Katolsk tro i Svenska kyrkan, Stockholm 1996, s. 49-52

Luther, Martin, *Marias lovsång*, Martin Luthers tolkning av "Magnificat" i översättning och med inledning av Inge Löfström, Stockholm 1987.

Mary: *Grace and Hope in Christ*. The Seattle Statement Anglican – Roman Catholic International Commission (ARCIC II), 2004.

Murray, Bertil: *Mariablomster i våra hjärtan*, Stockholm 2021.

Mässbok, Skellefteå 2017.

Ott, Ludwig, *Fundamentals of Catholic Dogma*, Rockford 1974, s.

Petrén, Per Edward, *Tre Maria-dogmer*, Uppsala 1987

Prinsessan Estelles bönbok, Stockholm 2013

Svenska kyrkans bekännelseskrifter, Stockholm 1957

Thurian, Max: *Maria. Herrens moder*. Urbild för kyrkan, Uppsala 1986

Tidgården – kyrkans dagliga bön: Psaltaren och andra bibliska texter samt hymner och böner ur kyrkans tradition för samkristet bruk, Lund 1995

Tronêt, Jakob: "Folklig mariafromhet", Haglund, Erik (red.), *Maria en kvinna i vår tid*, Skellefteå 2001, s. 76-89.

Tronêt, Jakob, "Maria i den stora kyrkliga traditionen", Hagberg, Markus, *Spiritualitet för en ny tid*, Skellefteå 2007, s. 95-109.

Tronêt, Jakob, "Ove och Maria", Svenserud, Ragnar & Tronêt, Jakob (red.), *Gotländskt och kyrklig. Festskrift till Ove Lundin*, Skellefteå 2007, s. 331-338.

Tronêt, Jakob, *Förverkligad katolicitet. Max Thurians syn på vägar till kyrkans enhet*, Skellefteå 2014, s.209-236